

Posar-li fi a les rancors. La firma de paus i treves en València a finals de l'Edat Mitjana (1470-1479)

Putting an end to grudges. The signing of peace and truces in Valencia at the end of the Middle Ages (1470-1479)

Alberto BARBER BLASCO

Author:

Alberto Barber Blasco
Universitat de Lleida (Lleida, Spain)
Email: Alberto.Barber@udl.cat
<https://orcid.org/0000-0002-6486-8429>

Date of reception: 21/07/22

Date of acceptance: 05/02/23

Citation:

Barber Blasco, A. (2023). Posar-li fi a les rancors. La firma de paus i treves en València a finals de l'edat mitjana (1470-1479). *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, (24), 43-65.
<https://doi.org/10.14198/medieval.23189>

Funding:

Aquest article s'emmarca dins la borsa d'estudis "Països Catalans" atorgada per l'Institut d'Estudis Catalans, vinculada amb el projecte «Els crims a la ciutat: la criminalitat urbana a la Corona d'Aragó durant la Baixa Edat Mitjana.», dirigit per Alberto Barber Blasco.

© 2023 Alberto Barber Blasco

Licence: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

RESUM:

La violència ha estat sempre present al llarg de la història i les formes per resoldre aquests conflictes han anat variant en la seua forma. El present estudi esbossa de quina manera es personalitzava i es posava fi a la violència interpersonal en la València de finals del segle XV. La metodologia emprada per dur-lo a terme ha sigut mitjançant l'examinació documental d'un tipus de font judicial específica com són les paus i treves. Aquesta recerca ens ha permés conèixer i posar en correlació el nivell d'efectivitat que tingueren els discursos literaris per part d'alguns moralistes, i si es complien les pautes segons les quals es podia fer ús de la violència segons la legislació foral valenciana. A partir de l'anàlisi de les paus i treves que es registraren a la cort del Justícia Criminal s'ha estimat quina era la quantitat de firmes anuals d'aquests pactes en un tribunal públic en comparació amb altres mecanismes d'índole més privada, quins foren els protagonistes que amb major freqüència recorregueren a aquests arbitratges, la seua condició social o el seu ofici, i quins motius els portaren a signar-les. Al mateix temps, s'han agrupat i classificat aquelles paus que foren fetes per individus que pertanyeren al mateix ofici tractant de donar una explicació als motius que pogueren dur-los a

enfrontar-se. D'aquesta manera, hem pogut constatar la quotidianitat de la violència que es produïa en un espai urbà com era la ciutat de València, a la qual calia posar-li fi de manera pública acudint a la cort criminal.

PARAULES CLAU: Violència; paus; treves; resolució de conflictes; justícia criminal, València, segle XV.

ABSTRACT:

Violence has always been present throughout history and the ways to resolve these conflicts have varied in form. The present study outlines how interpersonal violence was personalized and put an end to in Valencia at the end of the 15th century. The methodology used to carry it out has been through the documentary examination of a specific type of judicial source such as peaces and truces. The research has allowed us to know and correlate the level of effectiveness of the literary speeches by some moralists, and if the guidelines according to which violence could be used according to the Valencian regional legislation were met. Based on the analysis of the peaces and truces registered in the Court of "Justícia Criminal" it has been estimated which was the annual number of signatures of these pacts in a public court compared to other mechanisms of a more private nature, who were the protagonists who most frequently went to law to these arbitrations, their social status or their profession, and what reasons were leading them to sign. At the same time, those peaces that were made by individuals who belonged to the same trade have been grouped and classified, trying to give an explanation to the reasons that could lead them to face each other. In this way, we were able to verify the everydayness of the violence that occurred in an urban space such as the city of Valencia, which had to be put to an end in a public way by going to the criminal court.

KEYWORDS: Violence; peacemaking; truces; conflicts resolution; criminal justice; Valencia; 15th century.

1. INTRODUCCIÓ: VIOLÈNCIA I RESOLUCIÓ DE CONFLICTES A LA BAIXA EDAT MITJANA

La quantitat de publicacions científiques que tracten temàtiques sobre la violència i les diferents formes en què aquesta es manifesta a l'edat mitjana és molt nombrosa any rere any. De totes elles, destaquem algunes de les més recents en les quals s'han estudiat aspectes relacionats amb la violència des de diferents perspectives: la primera és la publicació de les actes del congrés realitzat a Nájera l'any 2018 i que es centra en el rol que juga la violència en la societat medieval (López Ojeda, 2019). Altres han estat dedicades a tractar aspectes sobre els conflictes socials (Monsalvo Antón, 2016), la guerra privada (Rodríguez García, 2022), la violència i la cavalleria

en Castella (Claussen, 2020), la violència domèstica i intra-familiar (Barber Blasco, 2022), entre moltíssimes més¹.

Pel que fa a les publicacions que atenyen específicament a la resolució de conflictes subratllem algunes com les referents a la guerra i la pau a l'edat mitjana (Arranz Guzmán et al, 2013); sobre conflictes i mediacions de pau disposem de dos treballs per a una mateixa petita comunitat rural del regne de València (Royo Pérez, 2016; Garcia-Oliver, 2017); un recull historiogràfic sobre la idea de pau que abasta des de la dècada dels seixanta del segle XX fins a les publicacions més recents (López Gómez, 2020); un monogràfic recent dedicat al paper conciliador de les dones en els conflictes (Thieulin-Pardo, 2019); altre estudi on s'han treballat aspectes referits a la violència, la justícia i les normes que ho regulaven (Regnard, 2011); una obra referent a la teoria i la pràctica de la conciliació a l'Europa moderna (Broggio i Pia Paoli, 2011); i altra obra sobre la pau i la justícia criminal en la Itàlia moderna (Broggio, 2021).

Així mateix, la nostra proposta està més vinculada amb l'estudi de la criminalitat, la qual creiem que també ens pot aproximar i ser d'utilitat en l'anàlisi de la resolució de conflictes quotidians entre les classes populars de la València baixmedieval. Part de les fonts per a l'estudi de la criminalitat i la delinqüència valenciana ja van ser assenyalades en el seu moment (Narbona, 2005), tot i que no es van apuntar les que nosaltres volem remarcar per estudiar la resolució de conflictes.

Per a la nostra aportació hem utilitzat la documentació judicial produïda pel tribunal del Justícia Criminal de la ciutat de València, en concret, les anomenades firmes de paus i treves². Aquestes quedaven recollides als llibres creats a la cort criminal, tot i que també és possible localitzar-ne entre la documentació que emanava la cort criminal, com ara als llibres de cèdules, als registres de governació, o entre la producció documental d'alguns notaris. La nostra mostra es centra en la compilació d'aquelles firmes conservades en els dos únics volums de la cort del justícia criminal per a la baixa Edat Mitjana.

L'estudi d'aquests dos toms només ens ha permès conèixer el nombre de firmes produïdes durant els primers i darrers tres anys de la dècada dels setanta del segle XV, tot i això el nombre de paus quantificades no deixen de ser significatives. L'objectiu d'aquest estudi serà conèixer nous aspectes sobre la resolució de conflictes d'entre els quals volem destacar: quins individus, d'una posició social o altra, eren els que les signaven i quins eren els oficis més susceptibles d'estar enfrontats. Per poder fer-ho, s'ha optat, en primer lloc, per contextualitzar la ciutat de València en el decenni estudiat. A continuació, s'han apuntat, per una banda, alguns aspectes sobre el paper i la influència de les obres d'alguns moralistes i, per altra banda, les

1 D'ara en avant: ARV: Arxiu del Regne de València. APCCV: Arxiu de Protocols del Corpus Christi de València.

2 Vegeu les fotografies 1, 2 i 3 de l'annex fotogràfic.

formes i maneres en què es podia fer ús de la violència segons el marc legislatiu del moment. Tot seguit, s'han processat i analitzat el nombre de firmes recollides per aquest període i, finalment, s'exposen les conclusions dels resultats extrets.

2. UN DECENNI CONVULS: VALÈNCIA DURANT LA DÈCADA DELS SETANTA DEL SEGLE XV

El context en el qual s'emmarca la ciutat de València i, en extensió, la Corona d'Aragó, és d'inestabilitat política marcada per dues guerres. D'una banda, el sacseig dels últims anys de la guerra civil catalana que finalitzaria l'any 1472 amb la Capitulació de Pedralbes i, d'altra banda, un cop conclosa aquesta, la prosseguida ocupació dels comtats del Rosselló i la Cerdanya pel rei de França fins la firma del Tractat de Barcelona en 1493.

La situació del regne de València presentava una atmosfera dual: d'una banda, estava vivint el seu particular segle d'or; d'altra banda, hi eren presents algunes convulsions polítiques i socials tant arreu del regne com a l'interior de la capital. Una de les millors fonts que ens apropa al dia a dia de la capital són les *Actes de València* escrites a la crònica del capellà d'Alfons el Magnànim (Rodrigo Lizondo, 2011). En ella l'autor remarca diferents esdeveniments d'entre els quals hi hagueren molts de violents, com ara les bandositats i les morts produïdes a l'extrem sud del regne a finals de 1460. Dins del decenni estudiat destacaren les bandositats ocorregudes en setembre de 1470 a Sueca; l'enfrontament en març de 1471 entre els cavallers Enric Montagut i Jerònim Aguilar; i en abril del mateix any la brega entre el comte de Corella i mossèn Pedro Maça.

Els successius episodis de violència ocorreguts a la ciutat de València, al seu repaís i en altres part del regne, van propiciar que a la capital valenciana exiliaren el 4 de març de 1471 a vint-i-quatre homes coneguts per ser uns provocadors de baralles. Altra mesura que es va dur a terme per posar fi a aquest clima d'hostilitats que es respirava fou una crida pública perquè ningú portara armes. Malgrat tot, les notícies de bandositats i de morts continuaren palesant-se a la crònica al llarg de la dècada. Amb el pas dels mesos, la situació d'inseguretat es va fer notar tant que, per combatre-la, es va aprovar al juliol de 1472 una mesura sense precedents com fou el nomenament de sis justícies per intentar apaivagar les tensions. Aquests intents per mitigar els nivells de crispació es van fer també mitjançant algunes execucions públiques, com fou la sentència a mort del cavaller mossèn Diego Hurtado, en el mes de novembre del mateix any, per falsificar monedes.

Els següents anys vingueren marcats per una fam general datada des de finals de 1474 i amb l'inici de les morts a l'abril de 1475 com a conseqüència d'aquesta. Un dels efectes que, segons la crònica, es va desencadenar durant aquest període de fam va ser el d'un gran nombre de furtus a l'interior de la ciutat de València protagonitzats

per forans. Altres notícies destacables foren l'enfrontament en l'any 1476 entre el comte de Corella i Jaume d'Aragó, el robatori a l'interior d'una església i una mort al mercat a inicis de juliol de l'any 1477. Aquesta constant d'accions virulentes va fer que València fora vist un espai caòtic i d'impunitat on, en paraules del mateix cronista, *res no s'i castiga ni s'i veden armes: tothom fa lo galant, ab spases en les mans*.

En conjunt, aquest esbós del dia a dia a la capital valenciana evidencia les recurrents malvolences que hi eren presents a la ciutat i en les quals s'emmarquen les paus i treves. Un període agitat al que no pogueren sobreposar-se els governants de la ciutat, els quals veien com moltes accions reprovables quedaven impunes i la justícia, tot i les mesures aplicades, era incapaç d'imposar una mínima durabilitat de l'ordre urbà.

3. FER I DESFER LA VIOLÈNCIA. LITERATURA MORALISTA I LEGISLACIÓ FORAL PER A LA RESOLUCIÓ DE CONFLICTES³

La presència de la violència a l'interior de les ciutats actuava com un element desestabilitzador de l'ordre i de la política urbana. Una de les principals formes que adoptaven les vehemències era en forma de bàndol o bandositats, a través de les quals es generaven unes xarxes d'aliances que posicionava i, alhora, dividia a gran part del teixit social en faccions antagòniques. Aquest estat de virulència urbana xocava directament amb els valors cristians que els moralistes dels segles XIV i XV tractaven de difondre.

Des de finals del segle XIV, el franciscà Francesc Eiximenis va escriure a la seua obra *Regiment de la Cosa Pública* alguns capítols on recomanava als jurats de la ciutat de València algunes qualitats per afavorir el bon funcionament de la comunitat. Aquesta preocupació pel bon estat de la ciutat es manifestava des del primer capítol, on es diu que *lo ligament de cascuna bona comunitat haja a ésser unitat, e benivolència dels habitants, e sia fundada, e ligada en amor, e en concòrdia*. Tanmateix, aconseguir aquest estat d'harmonia urbana suposava que en ella hi havia d'haver una bona convivència entre els seus habitants. És per això que en el text del franciscà també es troben referències que al·ludeixen a la pacificació, el respecte i l'ajuda mútua entre individus: *E axí, la hu ajuda a l'altre en aquesta manera e perseverara la cosa pública bastada com la hun ajuda a l'altre*.

Encara més, en la transició del segle XIV al XV, un dels discursos que es feia servir era el d'instar a la població a retenir algunes emocions com podien ser la ira, la

3 Els textos procedents de l'obra *Lo regiment de la cosa pública* de Francesc Eiximenis han sigut extrets i consultats des de la plataforma virtual de la Biblioteca Valenciana Digital:

<https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=333>

Els furs editats que s'assenyalen en aquest punt han sigut extrets del web:

<https://www.jaumeprimer.uji.es/cgi-bin/fursv/> .

ràbia, l'enveja o l'odi. A la ciutat de València la figura i transcendència del dominic Vicent Ferrer n'és un bon exemple, el qual a través de les seues aglomerades prediccions va insistir que per tal d'aconseguir la pau interior s'havia de tindre un ferm autocontrol individual i de les emocions violentes com el desig de venjança, el qual va ser titllat de pecaminós, col·locant-se a la mateixa altura que el del desig carnal (Broggio, 2021, p. 77).

Tot i això, la irrupció de les emocions violentes, carnals i pecaminoses eren ben presents en el dia a dia de la capital valenciana. Les investigacions sobre la delinqüència a la ciutat de València durant la primer meitat del segle XV mostren que aquests discursos no degueren resultar gaire efectius entre els membres de les classes populars i acomodades, ja que les actuacions dels cossos de seguretat urbans treballaven a destall a l'hora de confiscar armes a les gentes, de detenir a jugadors, organitzadors i organitzadores de jocs d'atzar prohibits, i de perseguir els continus casos de prostitució clandestina (Barber Blasco, 2021).

Des del punt de vista legislatiu, amb la promulgació dels primers furs valencians, en concret a la rúbrica titulada *De Batalles*, ja es contemplaven les maneres en què es podien dur a terme els enfrontaments personals. Es tipificaren així les condicions que havien de donar-se per poder dur a terme alguna contesa entre dos o més individus.

Los payeses o·ls vilans, si·s combatran entre sí, sien tan solament contra semblés.
[9.22.4]

Los cavallers no·s combaten ab altres sinó ab cavallers, e burgeses ab burgeses, e vilans ab vilans, e payeses ab payeses. [9.22.5]

Així mateix, les quantitats econòmiques que assegurava aportar cadascuna de les parts també s'especifiquen segons l'esglaió social dels enfrontats, diferenciant-se així les fiances dels cavallers, ciutadans, vilans i pagesos.

Los cavallers meten penyores de CCCC morabatins alfonsins tant solament cascuna de les parts. E los ciutadans de CCC morabatins. E·ls vilans e·ls payeses de C morabatins. [9.22.12]

Uns segles més tard, en 1580, el conseller del rei Felip II, misser Pere Hieron Taraçona, va publicar les *Instituciones dels furs, y privilegis del regne de València*, on es compilaren i s'explicaven, a mode de resum, els furs i privilegis atorgats al regne de València en quatre llibres. D'aquests quatre ens interessa remarcar el títol quinze del quart llibre, el qual és titulat *De la pau y treva*⁴.

En general, els furs reiteraven que les afrontes havien de produir-se entre individus que es trobaven en les mateixes condicions socials i les fiances econòmiques en d'acord amb la posició social d'aquests. De la mateixa manera, en la majoria dels casos documentats les paus constatades foren signades entre iguals, com pogueren ser entre llauradors, sastres, paraires, escuders, teixidors etc., o entre persones vin-

4 Vegeu la transcripció al document 1 de l'apèndix documental.

culades a diferents oficis. Tot i això, també s'han trobat alguns casos més puntuals on ciutadans, nobles o religiosos signaren paus amb gents d'estrats més populars. Alguns exemples d'aquests últims serien les firmes del 13 de març de 1470 entre el fuster Joan Ferrer i el prevere mossèn Guillem Coll⁵; la del 20 d'agost de 1470 entre el ciutadà Jaume Jordà i l'apotecari Jaume Ayro⁶; i la del 2 de gener de 1476 entre el cavaller mossèn Alfonso de Bonastre i el draper Gabriel Barberà⁷. Tanmateix, es té més constància dels conflictes que protagonitzaven les persones d'un grau social més elevat, com pogueren ser els cavallers, als registres del tribunal de la governació. Fora d'aquest s'han testimoniat recentment com acostumava la noblesa a desafiar-se mitjançant l'ús de lletres de batalla (Pons Alós, 2021).

La perpetració d'un atac, tant físic com verbal, o d'un delicte, creava un estat d'enemistat entre dos persones, grups o famílies. En aquest sentit, la venjança familiar era considerada com un dret i, en molts aspectes, com un deure al qual s'havia de recórrer per esborrar l'afronta rebuda. La reacció violenta de la part ofesa responia als valors culturals i morals de l'època com era la cultura de l'honor en la societat medieval. Des de finals del XV, l'honor va deixar de ser un privilegi de la noblesa i s'havia estès a totes les capes socials. Qualsevol atemptat contra aquesta podia desencadenar una resposta violenta de la part ofesa, és per això que moltes de les respostes eren exemples d'accions violentes originades com a conseqüència de la reparació de l'honor embrutat, ja que solia ser, generalment, la causa principal de la violència interpersonal (Bazán Diaz, 1995, p. 211).

Davant d'aquesta premissa, els furs de València ja consideraven des dels inicis de la seua redacció la possible aparició d'espivals de violència sorgides entre diversos grups. Per aquest motiu, es van establir la denúncia i l'acusació com les úniques vies legals a les que els violentats podien recórrer per castigar judicialment les malvolences patides.

La cort no hoje negun crim sens acusador o denunciador. [9.1.21]

Altre fur assenyalava que si hom era mort que aquest fora soterrat i, si era ferit, que el portaren ràpidament a casa. En qualsevol dels casos, es buscava una ràpida actuació perquè el cos del mort o ferit no romanguera massa temps al carrer per evitar que els veïns o el poble s'avalotara.

Si alcú en la ciutat o e-l terme d'aquella ciutat, o en altre loch en baralla o en altra manera serà nafrat o mort, no sia tengut públicament en les carreres, ne sia portat, per ço que-l poble s'ajustàs o s'escomogués o s'escriàs, mas aquell nafrat o aquell mort sia portat a la casa o que hom lo soterre. E si alcú contra açò farà, pach a la cort C solidos quantesque vegades açò farà. E si aquesta pena no porà pagar, sia punit el cors a arbitre e conexença de nós o de la cort. [9.20.4]

5 ARV, *Justícia Criminal*, 57, s.f. (13 de març de 1470).

6 ARV, *Justícia Criminal*, 57, s.f. (20 d'agost de 1470).

7 ARV, *Justícia Criminal*, 58, s.f. (2 de gener de 1476).

Així doncs, s'ha vist com als furs quedaven arreplegades dues tendències, una d'origen més germànic, que respectava la venjança personal com a mètode de persecució del delictes; i altra més romanista, la qual tractava de posar fre a l'anterior intentant fer arribar i deixar el procediment judicial en mans de la justícia (Roca Traver, 1970, p. 222). La cerca d'aquest últim mecanisme es produïa quan un individu, ja fora l'ofès com l'ofensor, temia ser atacat a mans d'altre. El procediment més eficaç per evitar que es produïra la prossecució de la venjança personal era convenir les dos parts perquè ambdues es comprometeren de manera solemne a garantir la seguretat de les persones i els bens de la part adversa.

La instauració de la institució de la pau i treva valenciana fou un fenomen original per les seues formes i no en quant als seus principis (Roca Traver, 1970, p. 224). El sorgiment d'odis irremeiables i la tensió generada entre els individus derivava molt sovint en atacs verbals i físics que trencaven l'harmonia del col·lectiu i, en aquest context, parents, amics i valedors havien d'intervenir per posar fi als episodis violents i a les malvolences. Fins i tot, els mateixos implicats, conscients de la gravetat dels fets i poregosos per les possibles represàlies, podien acceptar de bon grat l'aturada de les hostilitats mostrant-se decidits a resoldre l'enfrontament per tal d'aconseguir una pau que siga duradora, si no definitiva. Les paus i treves quedaven plasmades com una de les eines més recomanables per concloure les controvèrsies, fer desaparèixer els rancors i donar pas així a l'inici d'una nova etapa de cordialitat entre els antics enemics.

Encara en temps del rei Pere el Cerimoniós (1336-1387) es crearen nous furs específics que feien referència als asseguraments que el monarca podia atorgar sobre els individus, essent aquests uns gestos legislatius que reforçaven el control de la violència sota l'autoritat del rei.

Nós podem dar e fer treves e segurtat entre ls cavallers e qualsque altres hòmens qui hauran guerra entre ells, per aytant de temps quant a nós plaurà, e aquells sien tenguts d'observar e de tener aquelles treves e la segurtat. E si ho trencaran, esmenen lo dan que hauran feit o dat en doble. [9.20.11]

La treua e la pau, la qual nós donam a sarrahins o a altres persones, que tots sia observada e tenguda. E qui trencarà aquelles esmen-les en doble, restituit primerament lo dan que haurà donat o feit. E oltra açò sia punit de pena civil a nostre arbitri. [9.20.12]

D'aquesta manera, la monarquia s'assegurava d'establir les condicions en les quals aquestes paus podien donar-se i estipulava alhora les possibles conseqüències en cas de no seguir-les, com eren les penes:

Provehim e volem que sia servat lo fur començant "Qui trencharà nostre guiatge", situat en rúbrica "De guiatge e treues", e si alguns actes són stats fets contra lo dit fur, aquells revocam, cassam e anul·lam e volem que no puxen ésser trets a ús ne a conseqüència. E noresmenys volem e declaram que per les dites paraules, civilment a

arbitre en lo dit fur retengut, no-s puxa condempnar o arbitrar, sinó a presó, bandeig o exili. E si lo contrari serà fet, sia nul·la. [9.20.15]

Si cavaller o prohom, o qualque altre habitador de la ciutat, se tem que algun cavaller o altre hom habitador de la ciutat o del regne de València, o encara estrayn, li faça mal en sa persona o en sos béns, la cort faça denant sí venir aquell, del qual l'altre se tembrà si serà trobat que sia present en la ciutat o e-l regne, e aquell assegur l'altre bé e sufficientment ab certa pena, a coneguda de la cort, esguardada la valor de les persones e la temor, ço és, per qual rahçó se tem a conexença de la cort e dels prohòmens de la ciutat, que no faça mal per sí ne per altres a aquell en sa persona o en sos hòmens o en ses coses. Emperò, si no volrrà aquell assegurar, la cort bandeig-lo públicament per tot lo regne. E si algun mal d'aquell, lo qual no volch assegurar o d'altre, li vendrà aquells qui mal li hauran fait, no-n sien tenguts ne n'hajen neguna pena, jasia ço que puy vinga a juhii e farà assegurament. E la cort e els prohòmens façen exir aquell de la ciutat e del regne, de mantinent que dret no volrrà fer ne assegurament, e ajuden e defenen aquell qui perferrà de fer dret, e l'altre null temps no entre en la ciutat ne e-l regne, entrò que plenerament li haurà fait assegurament. E si ans que ell haja fait l'assegurament l'ociurà, axí com a contumaç e rebel de dret a fer e de assegurar, prena pena de mort. E si per aventura, ans que-l vulla assegurar, li farà mal o dan en sa persona o en sos hòmens, o en les sues coses, e si-l nafrarà o-l ferrà, pach en X dobles les penes que són establides per nafres o per ferides o per dans que són feits o donats a altre.

Enadeix lo senyor rey que si pus que serà bandeyat s'aturarà e-l regne ultra les dites penes, pach per cascuna vegada que serà trobat C morabatins, e si no haurà de què. ls pach, perda lo puy dret. Encara enadeix lo senyor rey, que si lo justícia del loch, pus que hom lo li haja fait a saber, aquell no pendrà, pus trobar lo porà, o les damunt dites penes no li darà, que pach la dita pena de C morabatins. E aquell qui-l sofferrà saben que aquell serà bandejat per la dita rahó, pach per pena C morabatins; e si pagar no-ls porà, sia punit a arbitre de la cort e dels prohòmens, de les quals penes lo senyor rey haja la terça part, e aquell per qui serà bandejat la terça part, e aquell qui accusarà la terça part. [9.20.21]

S'instituïa així que, en el cas que algú, temorós de ser damnificat, personal o materialment, per una tercera persona, poguera fer acudir al possible atacant a la cort perquè aquest li assegure, mitjançant un jurament, que no agredirà ni farà mal al demandant. En cas que el demandat es negara a assegurar al demandant aquest seria sancionat a l'exili de les terres del rei, mentre que, si es donara el cas en què s'arriba a un acord i el demandat matara al demandant, l'homicida seria castigat sota pena de mort. En cas que el possible agressor atacara al demandant abans de signar l'assegurament, aquest hauria de pagar deu dobles. I, finalment, si un cop el demandat era bandejat per no voler signar l'assegurament i aquest incomplira l'exili tornant a entrar dins les terres del rei, seria sancionat amb 100 morabatins, o bé li seria amputat el puny dret en cas de no poder fer front a la despesa econòmica.

D'aquesta manera, quedaven establertes unes penes físiques i econòmiques suficientment fortes per pressionar l'avinentesa d'arribar a un acord entre ambdues parts.

Així doncs, els contendents, una vegada decidits a abandonar les rancúnies i odis mutus, podien optar entre dos tipus de paus, una pau final o una treva. La firma d'una pau final suposava l'acabament de l'enemistat i l'inici d'una nova relació de cordialitat entre ambdues parts. Generalment, la fórmula que apareix a la documentació és la de *pau final e treva a cent e hun any*, com la signada el 13 de juny de 1472 entre el llaurador Joan Alfonso i l'albarder Joan Mercader⁸. De fet, va ser habitual que en aquest tipus de firmes s'indicara que la pau tinguera una durada de 101 anys, un termini simbòlic que pretenia mostrar la llarga durada del pacte. Per poder dur-la a terme, el primer que els implicats havien de fer era acordar el cessament de les accions violentes. Una vegada fet açò, una de les parts, o ambdues, havien d'assumir la seua culpabilitat dels actes que se'ls imputava i, tot seguit, estar disposades a entaular una conversació amb l'adversari per erradicar les diferències. Després de perdonar-se totes les agressions, tant verbals com físiques, es comprometien a no dur mai més cap altra acció contra l'antic adversari que segellaven mitjançant un jurament, on s'estipulaven un conjunt de penes temporals i espirituals per als qui el trenquen. Només així es podien dissoldre els odis i aconseguir una pacificació duradora (Royo Pérez, 2016, pp. 228-229).

L'altre tipus de pau eren les que tenien un valor temporal, aquestes solen enunciar-se a la documentació sota el nom de *treva*. L'establiment d'una treva eventual implicava, també, que ambdues parts deixaren d'actuar violentament contra les persones o els bens de l'altra part durant un temps determinat, aquest marge de temps solia establir-se durant uns mesos concrets, o fins l'arribada d'un dia o festivitat específica. Una vegada s'arribava al dia les agressions podien reprendre's, tot i que, segurament, aquest espai temporal s'estipulava com a precedent d'una posterior firma de pau final. En aquest sentit, les paus i treves es van convertir en un mecanisme judicial que permetia garantir un mínim control sobre la violència que sacsejava la vida quotidiana d'una ciutat i que, com en tot pacte, el seu trencament comportava l'aplicació de diferents sancions.

Com en tot conveni formalitzat davant la cort, el no-respecte d'aquest convenis estava condemnat amb penes econòmiques, civils i simbòliques que acostumaven a enunciar-se en els mateixos acords. Pel que fa a les penes econòmiques, en totes les paus i treves signades s'estipulava una sanció de, generalment, 200 florins, tot i que també s'en constaten de 500 i de 1.000 florins quan els protagonistes de les parts gaudien d'una posició social més acomodada, com alguns nobles o ciutadans. Alguns exemples de paus superiors a 200 florins foren les signades el 2 de gener de 1477 pel cavaller mossèn Alfonso de Bonastre amb el draper Gabriel Barberà⁹, i altra

8 ARV, *Justícia Criminal*, 57, s.f. (13 de juny de 1472).

9 ARV, *Justícia Criminal*, 58, (2 de gener de 1477).

de 1.000 florins el 19 de novembre de 1470 entre els cavallers mossèn Luís Lladró i mossèn Joan de Tous¹⁰.

S'estipulava així que si el conveni entre ambdós parts no era respectat per alguna d'elles s'aplicaria que la meitat de la pena ingressara a les arques reials i l'altra meitat a la part afectada. (Roca Traver, 1970, p. 224). Des d'un punt de vista econòmic, la llei sempre afavoria a aquells que més recursos tenien, ja que els membres rics estarien en disposició d'afrontar les despeses econòmiques en cas d'haver d'indemnitzar als pobres però no a la inversa (Carroll, 2011, p. 88). Aquesta afirmació és comprensible si tenim en compte els nivells de vida i els salaris per a la València de la segona meitat del XV oscil·laven entre 2 i 3 sous per jornada laboral, mentre que el pagament per incompliment de la pau i treva s'elevava, com a mínim, a 2.200 sous, el que suposa el salari de quasi tres anys de treball tenint en compte que un treballador no qualificat cobrava anualment un salari aproximat de 625 sous (Hamilton, 1936, p. 278). Una sanció que podia deixar en una situació molt crítica o, fins i tot, produir la fallida de l'economia familiar.

Altra pena associada al trencament d'aquests pactes era la *pena de bària* segons costum de Catalunya i *de traydós* segons furs d'Aragó i del regne de València. Una sanció infamant que embrutava l'honorabilitat de la persona i que suposava el rebuig i la pèrdua de la respectabilitat per part del conjunt social. La lògica i la conveniència que portaran als individus a buscar un acord pacífic per deixar enrere les enemistats i rancors públiques es feia mitjançant la invocació de motius religiosos, temporals i espirituals

Pel que fa als motius religiosos, en una societat on els valors cristiano-occidentals eren permeables en tot el teixit social, estar enfrontat públicament amb altra persona o grup esdevenia una angoixa espiritual per a l'ànima de l'individu. És per això que en aquelles paus i treves que es desenvolupaven extensament per escrit en les diferents corts, com la del Justícia Criminal o la del Governador, es troben referències a l'aspecte religiós per la qual decideixen fer la pau. Com exemple d'aquest llenguatge en clau religiosa tenim el cas de la pau signada entre dos veïns de la vila de Cullera, els quals signen una pau perpètua al·legant que ho fan *per reverència de nostre senyor Déu*¹¹, o en el cas de la pau signada entre diferents persones de diversos oficis, declarant que *Per sola honor, glòria e reverència de nostre senyor Déu e de la sua sagrada e preciosa sanch, la qual per nosaltres pecadós volch iscampar en l'albre de la vera creu*.¹² A partir d'aquest ritus que simulava, d'alguna manera, l'eucaristia de donar-se la pau, s'intercanviava la pau de Crist atribuint-se una expressió concreta de la sinceritat d'estimar al proïsme. Així, aquest intercanvi de pau i de tornada a

10 ARV, *Justícia Criminal*, 57, (19 de novembre de 1470).

11 ARV, *Governació*, vol. 3311, s.f. (26 de març de 1420).

Vegeu la transcripció completa al document 2 de l'apèndix documental.

12 ARV, *Governació*, vol. 3311, fol. 39r. (1 d'octubre de 1420).

un estat harmònic entre “germans” es convertia en una expressió d'amor que els garantia rebre una millor gràcia de Déu.

Respecte als motius temporals, es remarca la predisposició d'ambdues parts per posar fi als odis *en servey del molt alt senyor rey*¹³. Aquest argument emprat a la redacció de la pau i treva, ens assenyala la major força de la figura del rei i de la monarquia com la institució legítima que ostentava el poder per controlar el monopoli de la violència i, alhora, com el triomf de la justícia pública. Encara que, també es constaten paus i treves en alguns protocols notariais valencians, llavors tampoc podem assegurar aquest triomf de la justícia pública en la resolució de conflictes, ja que també es palesa que pogueren produir-se en l'àmbit privat signant-se des de la casa d'algun notari. Només per posar un exemple, el notari Pere del Puig entre els anys 1449 i 1450 registra un total de 362 paus i treves¹⁴. Malgrat tot, la manca d'estudis comparatius entre paus signades per la cort judicial i els notaris particulars per a una mateixa cronologia no ens permet afirmar aquest triomf de la resolució de conflictes d'estil públic front a la privada.

L'última de les raons, la de caire espiritual, és aquella que apareix sota la fórmula *encara per profit e utilitat de les nostres ànimes e de cascun de nós*¹⁵, on ambdues parts, sabedores que l'enemistat i els odis entre cristians conduïa a desobeir un dels deus manaments, el de no estimar al proïsme, s'asseguraven de redimir aquest pecat i d'encaminar-se millor cap al camí de la salvació i de l'entrada al paradís una vegada traspassats al més enllà.

Amb tot, el desenvolupament en extens d'aquestes fórmules escrites són més habituals trobar-les a la cort del governador. En canvi, les paus i treves que conformen la nostra mostra, emesa per la cort del Justícia Criminal, estan formulades i reduïdes a la seua mínima expressió escrita. Únicament trobem el nom, cognom i, quasi sempre, l'ofici o condició social específica d'ambdues parts, el tipus de pau signada i, en ocasions, les sanciones econòmiques a les quals es sotmetien els signants¹⁶.

4. LES PAUS I TREVES A VALÈNCIA A TRAVÉS DE LA CORT DEL JUSTÍCIA CRIMINAL

La mostra d'aquest estudi comprèn un total de 2.331 paus i treves repartides en 6 anys dins la dècada que s'estén des del 1470 fins al 1479. Aquestes s'han localitzat en els únics dos volums conservats de la cort del Justícia Criminal que abasten els anys 1470, 1471, 1472, 1477, 1478 i 1479. En ells es recullen diàriament les firmes

13 ARV, Governació, vol. 3311, fol. 39r. (1 d'octubre de 1420).

14 Agraïsc al meu company Miquel Faus que em facilitara la referència d'aquest notari. APCCV, Pere del Puig, vol. 23282.

15 ARV, Governació, vol. 3311, fol. 39r. (1 d'octubre de 1420).

16 Vegeu la fotografia número 3 de l'apèndix fotogràfic.

que els diferents individus o grups han signat, a excepció de l'any 1479 que està incomplet. El número d'acords que s'han firmat any rere any es desglossen de la següent manera:

Taula 1. Número de paus i treves totals signades per any

Any	Número de paus i treves signades
1470	217
1471	320
1472	252
1477	737
1478	584
1479	221

Com s'observa, l'evolució anual de la quantitat de paus i treves signades al llarg d'aquesta dècada van *in crescendo* fins l'any 1479, però aquesta interrupció es produeix perquè en l'últim any el nombre de convenis signats només s'anoten fins al 2 de maig. Tot i això, el ritme d'avinences acordades en el darrer any de la dècada és molt elevat i ens fa creure que si aquestes hagueren seguit anotant-se durant la resta dels mesos s'haguera arribat, segurament, a duplicar-se. Així doncs, vegem que l'evolució entre els anys inicials i finals de la dècada mostren un augment notori de paus, on algun dels anys finals arriba a duplicar i triplicar el nombre de firmes d'alguns anys anteriors.

Tot i la manca de més volums de paus i treves emanades de la cort criminal, podem intuir que aquesta tendència a l'augment de la firma d'aquests pactes davant les autoritats públiques, pot ser, estigués relacionada amb la consolidació i a l'incentiu per part de la institució estatal a emprar el recurs a la negociació pactista per fer funcional el manteniment de l'ordre social. És per això que, com s'ha palesat també a Itàlia, el que es buscava era que la justícia pública fora el lloc escollit on s'expressara el poder coercitiu de les autoritats mitjançant instruments de control sobre els subjectes (Antichi, 2011, pp. 231-232).

De totes les firmes quantificades es percep que la quasi absoluta majoria eren paus finals, tot i que també, de manera puntual, s'han constata algunes de caràcter temporal, com la produïda entre els dos escuders, Pedro de Lima i Joan Almenar, datada el 24 de gener de 1478, on ambdós en signen una per sis mesos¹⁷. Altra pau de caràcter temporal, encara que en aquest cas fins l'arribada d'un dia concret, va ser la que s'acordà el 22 de novembre de 1478 pels mercaders Guerau Burguera i Jaume Martínez qui, junt als fusters Vicent Torella i Joanot Vermell, signaren amb Joanot Sent Andreu, l'escuder Joanot Vergara, Pere Martillo i el paraire Antoni Bo-

¹⁷ ARV, *Justícia Criminal*, 58, s.f. (24 de gener de 1478).

toria, pactaren fer una treva fins el dia de cap d'any inclòs¹⁸, és a dir, per a un espai de temps molt breu que no arribava als dos mesos.

També s'han detectat paus signades entre membres que mantenen cert grau de parentesc, com foren els casos del flequer Joan Pèrez i Genís Pèrez, els quals feren una pau final amb l'assaonador Francesc Terol i el pescador Joan Terol¹⁹. De firmes signades entre membres que podem confirmar que pertanyen al mateix nucli familiar destaquem les úniques dos que s'han trobat, una realitzada el 20 de gener de 1477 entre el pare Melcior Atzebro i el seu germà Joan Atzebro²⁰; i l'altra signada el 13 de desembre de 1477 pel ciutadà Luís Joan i el donzell Gaspar Pujades amb Pasqual Miró, fill d'un d'aquests²¹. De pactes entre gent que comparteix llaços familiars i es veuen enemistats amb altre també n'havem constatat, com el cas dels homònims pare i fill Albert Freixa, els quals signen una pau amb el llaurador Martí Muntanya²².

Altres firmes que també volem ressaltar són aquelles firmes entre persones que pertanyien a un grau social semblant o, per contra, molt diferenciat, aparentment. D'aquelles paus fetes entre persones d'una posició social elevada destaquem la signada entre l'escrivent Jaume Oller i el secretari del rei, Bernat Martí²³, com també la del donzell Miquel Navarro i el ciutadà Antoni Batle²⁴. D'altra banda, d'acords signats entre persones d'esglaons socials diferenciats assenyalem la de l'escuder Matí Albanès i l'esclau Jacomí propietat del ciutadà Palomar²⁵, o la pactada pel fuster Joan Ferrer amb el prevere Guillem Coll²⁶.

Altre aspecte que ens ha resultat convenient assenyalar ha sigut el d'identificar quantes firmes foren signades entre persones ostentaven el mateix ofici, o bé formaven part del mateix sector laboral. Aquesta anàlisi ens permetrà conèixer si la tendència en aquests dos volums varià molt des de l'inici de la dècada fins al final de mateixa. Si comencem pel volum dels primers tres anys, observem que de les 789 paus signades 145 són entres persones que ocupaven el mateix ofici, és a dir el 18,37%. D'entre tots ells destaquem els oficis de llaurador, escuders i teixidors en número de paus signades, tot i que en aquelles que les precedeixen en la classificació hi ha un clar domini dels membres que pertanyen al sector tèxtil, ja que d'aquestes en trobem un total de 77 firmes, mentre que de membres pertanyents al sector agrícola 47. Dels altres oficis que no pertanyen ni al sector agrari ni al tèxtil destaquen en menor nombre els acords firmats entre els escuders, mercaders, fusters, carnisers, notaris, corredors i obrers de vila.

18 ARV, *Justícia Criminal*, 58, s.f. (22 de novembre de 1478).

19 ARV, *Justícia Criminal*, 57, s.f. (22 de gener de 1470).

20 ARV, *Justícia Criminal*, 58, s.f. (20 de gener de 1477).

21 ARV, *Justícia Criminal*, 58, s.f. (13 de desembre de 1477).

22 ARV, *Justícia Criminal*, 57, s.f. (1 de febrer de 1470).

23 ARV, *Justícia Criminal*, 57, 1er quèrn, fol. 7r.

24 ARV, *Justícia Criminal*, 57, 1er quèrn, fol. 13r.

25 ARV, *Justícia Criminal*, 57, 1er quèrn, fol. 7v.

26 ARV, *Justícia Criminal*, 57, 1er quèrn, fol. 10v.

Taula 2. Nombre de paus i treves signades entre membres del mateix ofici (1470-1472)

Oficis	Nombre de paus signades
Llaurador	47
Escuder	18
Teixidor	18
Sabater	11
Paraire	12
Sastre	11
Mercader	9
Fuster; carnisser	8
Flaquer	7
Baixador	5
Notari; corredor; tintorer; obrer de vila	4
Flassader; argenter	3
Blanquer; apuntador; especier; colteller; teixidor de seda; traginer; estudiant; peller; cinter; aluder; mariner	2
Formenter; mercer; tonyiner; rajoler; capcer; bastaix; mosso d'esperons; ferrer; esparter; calderer; cotoner; correu; boter; tapisser; fosser; escriptent; pintor; corder; botiguer; seder; pellisser; moliner; apotecari; hostaler; calceter; matalafer; armer; assaonador; vanover; bainer.	1

Aquestes xifres en ajuden, en part, a conèixer quin era part del teixit social del qual estava format la ciutat de València i, alhora, d'aquells oficis en els quals era habitual que sorgiren recels o odis que pogueren portar a l'enfrontament directe o indirecte dels mateixos. Tot i no saber-se les causes, podem teoritzar a grans trets alguns dels possibles motius que portaren als membres dels dos grans sectors a enfrontar-se: per una banda, en el cas dels llauradors, es podria considerar que aquests problemes pogueren produir-se per les disputes referides al treball de la terra; mentre que, d'altra banda, en el camp del sector tèxtil tot podria apuntar que, malgrat l'especialització laboral, alguns dels treballadors podrien dur a terme feines o activitats remunerades no tant pròpies del seu ofici, però sí del seu sector, com a conseqüència de l'ampla especialització de treballs que podia trobar-se dins la indústria tèxtil. La justificació d'aquesta última teoria la podem sostenir millor que la dels treballadors del camp, ja que en el cas dels treballadors de la manufactura tèxtil hem quantificat que 45 d'aquestes firmes estaven signades per persones d'oficis semblants i, en concret, 29 d'elles foren d'oficis que pertanyien al món de la indústria tèxtil, on es testimonien casos de paus entre teixidors i pellers, teixidors i paraires, pellissers i paraires, paraires i corders, blanquers i tintorers, assaonadors i blanquer, entre altres.

Pel que fa el segon volum d'aquests acords en aquest s'han quantificat un total de 1.542 paus i treves. El primer a destacar d'aquest segon quadern és que a nivell quantitatiu quasi duplica en nombre de paus del primer quadern, un aspecte destacable en aquesta evolució cronològica tot i ser només d'una dècada. De totes elles, 514 foren pactes signats entre persones del mateix ofici, és a dir el 33,33%, que es classifiquen en funció del nombre de paus signades de la següent manera:

Taula 3. Paus i treves entre membres del mateix ofici (1477-1479)

Oficis	Nombre de paus i treves signades
Llaurador	102
Paraire	48
Escuder	23
Sastre; carnisser; teixidor	22
Teixidor	17
Flaquer	15
Bergant	14
Mercader	12
Baixador	10
Barquer	9
Corder; tapiner; manya, tintorer; espaser; argenter; <i>esperoner</i> .	7
Traginer; assaonador; fuster; corredor; aluder; teixidor de seda-teixidor; notari.	6
Hostaler; boter; obrer de vila	5
Teixidor de llana-teixidor; pescador; seder	4
Cinter; guarda; sobreestant; mariner; pellisser; ferrer	3
Llencer; barber; tonyiner; draper; calceter; barreter; torner; apotecari; teixidor de seda; hostaler-hostaler del bordell.	2
Sucrer, capcer, formenter, calderer, porter, <i>tiraterra</i> , mestre d'escoles, revenedor, correu, pintor, capcer, giponer, especier, batifulla, daguer, colteller, boneter, flassader, palafanguer, majoral, guanter, cofrer, arener, rajoler, escriptent, daurador, peller, mestre d'aixa, botiguer-botiguer de la sèquia	1

Novament, l'ofici que predomina en nombre en aquests pactes és el dels llauradors seguit de les pertanyents a la indústria tèxtil. En el seu conjunt, en aquest volum trobem que en número estan més igualades, amb 102 casos protagonitzats per persones del sector agrari i 101 del sector tèxtil. En aquest cas, el nombre de persones d'ambdós sectors s'ha equiparat per l'increment de firmes per part dels membres del sector

agrari si ho comparem amb l'anterior taula. El resultat d'aquestes xifres poden estar relacionades per dos raons: la primera, per la tendència ascendent del pes d'aquest sector laboral que esdevindria resultat de l'augment de la base social de camperols que s'estava produint al regne de València durant la transició del segle XV al XVI, la qual arribaria a representar el 70% de la població total del regne (Viciano, 2012, pp. 47-48). L'altra, encara que sense una sòlida corroboració que la recolze, seria perquè bona part d'aquests camperols pogueren estar vinculats diferents senyors enemistats.

Malgrat tot, desconeixem la procedència de la majoria dels llauradors que apareixen i si aquests tenien algun vincle de dependència senyorial. Ara bé, si coneguérem a qui retien homenatge podríem constatar amb més facilitat si ambdós senyors estaven enfrontats durant aquests anys. Tot i això, de la mateixa manera que s'ha constatat en la vila de Castelló (Viciano, 2006, pp. 851-882), l'aparició de membres del mateix si familiar, o d'altres llinatges, amb el mateix o diferent ofici posen de manifest l'existència de solidaritats i parenteles entre els membres del sector agrari, els quals es mobilitzaven en bàndols per dur a terme accions violentes contra els seus enemics públics i a la posterior firma de les paus i treves.

Dels altres oficis destaquen, ocupant una posició quasi idèntica a la primera taula, els escuders, carnisers, flequers, bergants, mercaders, barquers, espasers, argenters, fusters, corredors, notaris, hostalers, obrers, pescadors, entre altres.

5. CONCLUSIÓ

En resum, l'augment progressiu del nombre de paus i treves formalitzades al llarg del decenni va seguir un camí paral·lel a la caòtica situació que, segons els testimonis literaris, es vivia a la ciutat de València. El recurs a la firma d'aquests acords es va convertir en la via jurídica pública de la justícia consuetudinària per resoldre conflictes interpersonals entre els individus al regne de València. Ara bé, la manca de casos documentats entre firmes de caràcter públic, com les signades als tribunals, en comparació amb les d'iniciativa privada, realitzades per notaris, no ens permeten confirmar si aquestes eren més habituals en un sector o en l'altre. Tot i això, aquest elevat nombre de pactes es poden relacionar amb la forta pressió que la justícia criminal i la seua cort feia sobre els actors socials i la seua llarga xarxa de parentela per portar a ambdues parts a la renúncia de les hostilitats, a la treva o a l'acord de pau.

Amb tot, el tribunal públic va tindre sempre un rol en la gènesi i en la validació estesa de l'acord bilateral que sostenia la pau. De manera semblant al cas italià, l'aparell estatal buscava que la pau i la concòrdia cívica foren enaltides com a vertadera i pròpia ideologia del poder. La pau, doncs, continuà essent un acte d'explícita rellevància processal i que tractava conflictes radicats en les xarxes parentals de la comunitat, en el qual resultava essencial afavorir al màxim la reinserció del reu en el context familiar i veïnal (Broggio: 2021, pp. 59-88).

El sentiment contradictori que suposava estar enemistat amb algú xocava directament amb els valors cristians i de les conductes humanes adients, ja que, com s'ha vist, entre les al·legacions personals que motivaven la redacció d'aquests convenis es constaten arguments religiosos, espirituals i terrenals. D'aquesta manera, la pràctica cristiana de *donar-se la pau* quedava representada amb l'arribada a un acord per les dos parts enfrontades, sent aquesta una forma més d'adherir-se al sistema de valors eclesiàstics i assegurar-se la humanitat com a bon cristià.

Per últim, a la vista de la mostra produïda per la cort del Justícia Criminal s'ha palesat que les paus i treves que foren davant aquest tribunal eren signades, en la seua majoria, entre persones de la mateixa condició social, tal com preveuen els furs. No obstant això, també s'han pogut detectar algunes que foren firmades entre individus de posicions socials diferenciades. De la mateixa manera, com en tota comunitat urbana on la violència estava present en el dia a dia, s'han constatat l'existència de solidaritats, tant laborals com familiars, entre els membres que signen paus com, alhora, reticències i rancúnies en el si de la família o lloc de treball, de les quals, d'aquestes últimes destacaren les protagonitzades per membres del sector agrícola i de la indústria tèxtil.

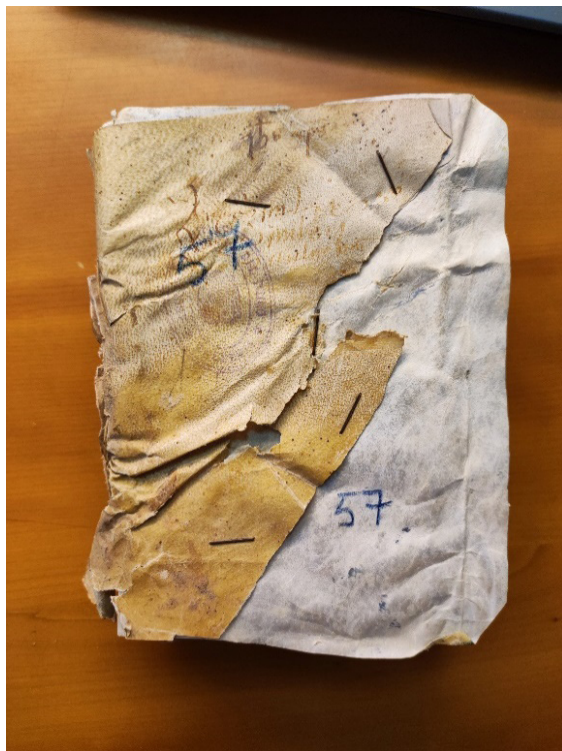
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANTICHI, V. (2011). Giustizia consuetudinaria e giustizia d'apparato nello Stato pontificio: la *ruptura pacis* (1550-1600). En P. Broggio; M. Pia Paoli (Eds.), *Stringere la pace: teorie e pratiche della conciliazione nell'Europa Moderna (secoli XV-XVIII)* (pp. 229-275). Roma: Viella Libreria Editrice.
- BARBER BLASCO, A. (2021). El precio del delito: delincuencia y fiscalidad en la ciudad de Valencia durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1458) según los libros de cuentas del Justicia Criminal. *Medievalismo*, (31), 45-90. <https://doi.org/10.6018/medievalismo.504841>
- BARBER BLASCO, A. (2022). *Per via de càstich e correcció*: violència domèstica i llicències de càstig a la València baixmedieval. *Aragón en la edad media*, (32), 7-29. https://doi.org/10.26754/ojs_aem/aem.2021326212
- BAZÁN DÍAZ, I. (1995). *Delincuencia y criminalidad en el País Vasco en la transición de la edad media a la moderna*. Vitoria-Gasteiz: Departamento de Interior.
- BROGGIO, P. (2021). *Governare l'odio: pace e giustizia criminale nell'Italia moderna (secoli XVI-XVII)*. Roma: Viella Libreria Editrice.
- CARROL, S. (2011). Peace-making in Early Modern Europe: towards a comparative history. En P. Broggio; M. Pia Paoli (Eds.), *Stringere la pace: teorie e pratiche della conciliazione nell'Europa Moderna (secoli XV-XVIII)* (pp. 75-92). Roma: Viella Libreria Editrice.
- CLAUSSEN, S. A. (2020). *Chivalry and Violence in Late Medieval Castile*. Woodbridge: The Boydell Press. <https://doi.org/10.1017/9781787448469>

- ETXEBERRIA GALLASTEGI, E.; ANDONI FERNÁNDEZ, J. (Eds) (2021). *La guerra privada en la Edad Media. Las coronas de Castilla y Aragón (siglos XIV y XV)*. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- GARCIA-OLIVER, F. (2017). Mediaciones de paz: el recurso a los arbitadores en el reino de Valencia (siglos XIV-XV). *Hispania: Revista española de historia*, (77 / 255), 43-68. <https://doi.org/10.3989/hispania.2017.002>
- HAMILTON, J. E. (1936). *Money, prices, and wages in Valencia, Aragon, and Navarre, 1351-1500*. Londres: Humphrey Milford, Oxford University Press.
- JERONI TARAÇONA, P. (1976). *Institucions dels furs i privilegis del regne de València (Valencia, 1580)*. València: Del Sénia al Segura.
- LÓPEZ GÓMEZ, O. (2020). La paz en el medievalismo. Una aproximación historiográfica. *Revista de historiografía (RevHisto)*, (34), 211-236. <https://doi.org/10.20318/revhisto.2020.5831>
- LÓPEZ OJEDA, E. (Coord.). (2019). *La violencia en la sociedad medieval (XXIX Semana de Estudios Medievales)*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos.
- MONSALVO ANTÓN, J. M. (2016). *Los conflictos sociales en la Edad Media*. Madrid: Editorial Síntesis.
- NARBONA VIZCAÍNO, R. (2005). Las fuentes valencianas para la historia de la criminalidad. En F. Sabaté i Curull, (Dir.). *L'espai del mal: IX Curs d'estiu Comtat d'Urgell (Balaguer, 7, 8 i 9 de juliol de 2004)* (pp. 349-375). Lleida: Pagès.
- PONS ALÓS, V. (2021). *Lletres de batalla de la València medieval: els Crespi i els Blanes (1462-1515)*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- ROCA TRAVER, F. (1970). *El Justicia de Valencia (1238-1321)*. València: Ajuntament de València.
- RODRIGO LIZONDO, M. (2011). *Melcior Miralles: Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. Fonts Històriques Valencianes.
- ROYO PÉREZ, V. (2017). *Vilafranca (1239-1412): conflictes, mediacions de pau i arbitratges en una comunitat rural valenciana*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I. <https://doi.org/10.6035/Humanitats.2016.50>
- THIEULIN-PARDO, H. (Coord.). (2019). Femmes, réconciliation et fin de conflits dans l'arc nord méditerranéen médiéval et moderne. *e-Spania. Revue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales et modernes*, (33). <https://doi.org/10.4000/e-spania.30982>
- VICIANO NAVARRO, P. (2006). Violencia y sociedad en una villa medieval: Castellón de la Plana en el Siglo XV. *Hispania: Revista española de historia*, (66 / 224), 851-882. <https://doi.org/10.3989/hispania.2006.v66.i224.23>
- VICIANO NAVARRO, P. (2012). *Els peus que calciguen la terra. Els llauradors del País Valencià a la fi de l'edat mitjana*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- VILLAROEL GONZÁLEZ, O.; RÁBADE OBRADÓ, M. del P.; ARRANZ GUZMÁN, A. (Eds.). (2013). *Guerra y paz en la Edad Media*. Madrid: Sílex.

7. ANNEXES FOTOGRÀFICS I DOCUMENTALS:

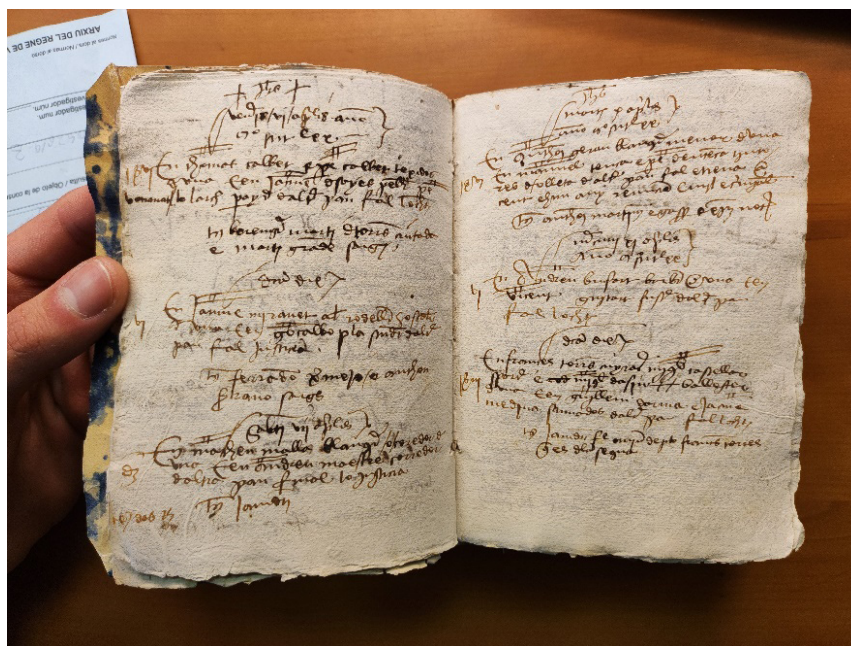
Apèndix fotogràfic:

Fotografia 1. Part frontal del llibre de paus i treves de la Cort del Justícia Criminal, 1470-1472.

Fotografia 2. Part lateral del llibre de paus i treves de la cort del Justícia Criminal, 1470-1472.

Fotografia 3. Exemples de signatures de paus i treves a l'interior del llibre de de paus i treves de la cort del Justícia Criminal (1470-1472).

APÈNDIX DOCUMENTAL:

Document 1:

Transcripció del capítol *De la pau y treva* del llibre *Instituciones dels furs, y privilegis del regne de València* de Pere Hieroni Taraçona:

Solicitament dehuen los hòmens guardar la pau, y cercar aquella, com per Iesu Christ siam amonestats en lo Evangeli dient-nos, yo us dóne nou manament, que us ameu los uns als altres, axí com yo us he amat. Y en altra part diga, yo us dóne la meua pau: yo us dexe la meua pau, etc. Majorment com tots siam germans y regenerats de un mateix pare, creador y redemptor, y de una mateixa mare, la Església, y d'uns mateixos sacraments, y siam membres de un mateix cos en Iesuchrist. Y per ço la conveniència y amistat de un mateix cos havem de guardar, com ningú dega desconéixer ni avorrir la sua pròpia carn, mas alimentar-la y afavorir-la. Per ço és instituhida una pau universal en tot lo regne de València, en la qual y son constituits totes les esglésies, monestirs y lochs religiosos, ab totes les coses pertinents adaquells, y les cases dels ordens del Temple, Sent Ioan de l'espital, de Hierusalem, Calatrava, y Veles, y de altres ordens, ab les coses de aquells: y tots los hòmens del regne de totes qualitats, y mercaders, y pasatgers estrangers, ab totes les coses de aquells: y los camins y caminants que van per aquells, ab ses coses, y tots juren de guardar-la, sots pena de no aprofitar-se de ella.

La pau y treva que lo rey dóna als sarrahins, o altres, sia guardada, sots pena del doble, restithit primer lo dany: y sia punit civilment a arbitre del rey. Y no pot lo rey forçar als parents del mort, que facen pau ab lo que serà inculpat de homicidi. Y los que no voldran fer pau, no per ço poden ésser bandejats. Y pot lo rey fer treves y seguretat entre cavallers, o altres que tindran guerra, per lo temps que li parra: y qui ho trencara, pague lo dany que haurà fet en doble. Y qui trencara pau y treva sia punit a mort. Y lo que matara sobre pau y treva, no puga ésser admès a composició, ni remissió per la pena per algun jutge, sinó per lo rey, o son primogènit tansolament.

Document 2:

Transcripció d'una pau i treva final entre dos veïns de la vila de Cullera²⁷:

In dei nomine et eius divina gratia amen. Sia a tots manifesta cosa que nós, en Pere Jover, vehí de la vila de Cullera, per mi e per tots mos parents, amichs e valedós de una part. En Johan de Govol, vehí de la dita vila, per mi e per tots mos parents amichs e valedós de la part altra, per reverència de nostre senyor Déu e per profit e utilitat de [cas]cún de nós, fem e fermam treva d'ací a cent e un any e pau perpetual per rahó de qualsevol debats, oys, rancós, enhimincícies, bregues, nafres que sien stades e stats entre qualsevol de nós, *convictum vel divisim*, de tot lo temps pasat tro en lo dia de huý. En axí que prometem cascún de nós, en poder e mà de l'honorable en Johan Scrivà, donzell, lochtinent general de governador de Regne de València, e del notari e sc[riv]à de la sua cort, stipulant e rebent en nom, loch e veus del molt alt seny[or] rey, e de tots aquells dels quals pot e deu ésser interés de no fer-se mal [ni] dan en pe[rs]ona ni en bens, palesament ni amagada, directament o indirecta, a algú de nós o a tots o algú de la una part o a tots o algú de la part altra [*de con*] verso, ans s[i]a sabíem que algú o volgués fer de tot nostre poder e esforç o vedarem, de[x]elarem o notificarem la una part a l'altra personalment, de paraula o per misatge o [procurador] o per letra, la qual cosa si no féyem volem ésser encorreguts en pena de .D. florins d'or d'Aragó aplicadós la mitat als cofrens del senyor rey e l'altra mitat a la part obedient per la part inobedient. *Et ultra* la dita pena pecuniària siam incorreguts en pena de bària a costum de Catalunya e de traydós a fur d'Aragó e de Regne de València, de la qual bària ni trac[...] puxam scusar per nostres pròpies armes, e que no-s puxa sostenir ni stalviar en ciutat, vila, castell o loch algú. *Et ultra* les dites penes volem expresament e atorgam que qualsevol de nós, contrafahent o la dita pau e treva trencant *ultra* les penes sobredites, volem ésser e siam incorreguts en aquella pena o penes en la qual o en les quals són incorreguts trencadós de pau o treva segons dret, fur, privilegi e bona rahó, de les quals no-ns puxam scusar en

²⁷ ARV, Governació, 3311, fols. 33r-33v.

alguna manera. E per virtut de la present treva e pau que bon grat e de certa sciència remetem per les dites rahons la una part de nós a l'altra, e l'altra a l'altra, totes e qual-sevol penes civils e cirminals en les quals fossen incorreguts. E per tenir e servir les damunt dites coses e cascuna de aquelles, prestam sacrament e homenatge de mans e de boca en poder del dit honorable lochtinent de governador, sotsmetents-nos per açò al for, juhí e jurisdicció e exàment del dit honorable lochtinent de governador e cort sua e a nostre propi for de certa sciència renunciem. E per les dites coses tenidores e complidores, obligam en poder del dit honorable lochtinent de governador e del notari e scrivà de la sua cort, stipulant *ut supra* les persones nostres e de qual-sevol de nós, e tots nostres bens mobles e no mobles, sehents e semovents, hauts e per haver, onque sien. E renunci[e]m a tot dret, ley, fur, privilegi, ús, stil, pràctica, costum, constitució e consuetut contra les dites coses venint e a nós ajudant. E volen nós dites parts e cascuna de nós que de la present trata puxen ésser fetes dos o tres en forma pública o trellat en paper o tantes com volrem. Les quals damunt dites coses foren fetes en la ciutat de València dimarts a .XXVI. de març any .M. .CCCC. vint. S[ignum]enyal d'en Pere Jover, S[ignum]nyal d'en Johan de Govol dessus dits, qui les damunt dites coses atorgaren, loaren e afermaren.

Presentis testimonis foren a les dites coses los discrets en Luís Carcassona, e en Berthomeu Steve, notari de la ciutat de València, ciutadans.